

Wiesław Krajewski

Stomatolodzy wszystkich krajów, łączcie się!

Próchnica zębów (*caries dentium*) określana jest jako wieloprzyczynowa, przewlekła choroba infekcyjna twardych tkanek zęba, wywołana przez czynniki zewnątrzpochodne doprowadzające do odwapnienia i proteolitycznego rozpadu podatnych na ich oddziaływanie tkanek (def. wg M. Tanasiewicz „Próchnica zębów. Wybrane problemy diagnostyki, leczenia i zapobiegania”, Elamed, Katowice 2009). Caries jak caries. Próchnica jest próchnicą. Nie trzeba tego tłumaczyć żadnemu dentyście. To dla nas chleb powszedni. Statystyki określają w procentach jaka jest frekwencja tej społecznej choroby w różnych krajach i populacjach. Nie trzeba ich cytować. Każdy to wie. Bo każdy zna to z autopsji. Zastanówmy się i porachujmy na palcach - jedna ręka pewnie wystarczy - ile znamy osób, których ten problem nie dotyczy (pacjenci bezzębni się nie liczą). No właśnie - wyliczanka była krótka. Na ogół zdajemy sobie sprawę ze skali problemu, ale nie jestem pewien, czy ogarniamy w swoich głowach, jaka jest różnorodność próchnicy. Może w rutynie codziennej pracy nie za bardzo zastanawiamy się nad tym? No to popatrzmy:

Próchnica brzeżna (*caries marginalis*) - jest próchnicą wtórną powstałą przy wypełnieniach.

Próchnica butelkowa (*bottle caries, nursing caries, nursing bottle caries*) - jest częścią zespołu niewłaściwego sposobu karmienia dzieci przez podawanie im do picia przez smoczek nadmiernych ilości słodkich napojów. Jest to postać próchnicy kwitnącej występującej w uzębieniu mlecznym niemowląt i małych dzieci. Spotyka się ją u dzieci, które zasypiają z butelką słodkiego napoju lub mleka w buzi lub u dzieci, którym matki podają smoczki zanurzone w słodkim syropie. Dotyczy siekaczy mlecznych.

Próchnica cementu korzeniowego (*c. substantiae ossae, c. cimenti dentis s. colli dentis, caries radialis dentis, root caries*) - następująca po obnażeniu szyjek i korzeni zębów po zaniku tkanek przyzębia, najczęściej u osób starszych, p. próchnica korzenia.

Próchnica czarna (*c. nigra*) - p. próchnica przewlekła.

Próchnica drążąca (*c. penetrans*) - p. próchnica przenikająca.

Próchnica Dubreuil-Chambardil - charakteryzuje się szybkim przebiegiem i zniszczeniem koron czterech siekaczy u osobników młodych, między 13 a 19 rokiem życia.

Próchnica głęboka (*c. profunda*) - ubytek oddzielony od miazgi bardzo cienką warstwą zdrowej, a często częściowo zdeminiaralizowanej zębiny. Może mieć postać niepowikłaną (*c. uncomplicata*) jako próchnica głęboka prosta (*c. profunda simplex*) i powikłaną (*c. complicata*) obnażeniem miazgi (*c. profunda cum denudatione pulpa*) kiedy nie ma jeszcze klinicznych oznak zapalenia miazgi.

Próchnica gwałtowna (*rampant caries*) - postać próchnicy, która atakuje zęby przednie.

Próchnica kliniczna (*c. clinica, clinical caries*) - ubytki tkanek twardych zęba, które można stwierdzić na podstawie badania podstawowymi instrumentami.

Próchnica kontaktowa (*c. contacta*) - przeważnie powstaje na powierzchni stycznej zęba stykającej się z powierzchnią styczną zęba sąsiedniego, na której znajduje się już ubytek próchnicowy.

Próchnica korzenia (*c. radialis*) - umiejscawia się na odsłoniętych korzeniach zębów. Dzieli się ją na 4 stopnie:

stopień 1 - przebarwienie bez ubytku tkanek zęba;

stopień 2 - ubytek tkanek o głębokości poniżej 0,5 mm;

stopień 3 - ubytek tkanek o głębokości powyżej 0,5 mm;

stopień 4 - głęboki ubytek bliski miazgi.

Próchnica kwitnąca (*c. florida, rampant caries*) - charakteryzująca się tym, że występuje równocześnie w wielu zębach i rozwija się w sposób gwałtowny, najczęściej umiejscowiona w okolicy szyjek zębów. Często obejmuje powierzchnie zębów zazwyczaj wolne od próchnicy. Stwierdza się ją w uzębieniu stałym u młodzieży w wyniku częstego

spożywania kariogennych przekąsek i słodkich napojów między posiłkami. Występuje też u osób ze znacznym zmniejszeniem wydzielania śliny (*kserostomia*).

Próchnica międzyzębowa (*c. interdentalis*) - lokalizuje się przykorzeniowo i stycznie do powierzchni między zębami, w przypadku zniszczenia brodawki dziąsłowej.

Próchnica nawracająca lub nawrotowa (*c. recidiva*) - powstaje, gdy pozostawiona zmieniona próchnicą zębina, np. pod wypełnieniem, na nowo się rozwija. Jest odmianą próchnicy wtórnej.

Próchnica niemowlęca (*nursing caries*) - p. próchnica butelkowa.

Próchnica nietypowa (*c. atypica*) - tocząca się w zębach pozbawionych żywej miazgi. Ze względu na brak miazgi nie trzeba do ubytku zakładać podkładu.

Próchnica okrężna (*c. circularis*) - proces próchniczny umiejscawia się równocześnie na kilku powierzchniach zębowych w okolicy szyjki lub obejmuje dookoła szyjki kilku zębów. Próchnicę okrężną spotyka się w zębach mlecznych u pacjentów, którzy chorowali na krzywicę oraz u ludzi starszych. Istnieje nawet takie określenie *c. circularis senilis*.

Próchnica ostra (*c. acuta*) - o szybkim przebiegu i znacznym zniszczeniu tkanek zęba. Występuje najczęściej u osób młodych, u których słabo zmineralizowane szkliwo, jak i zębina o szerokich kanalikach stwarzają dogodne warunki do szybkiego szerzenia się procesu próchnicowego. Zębina jest miękka, żółtawa, łatwa do usunięcia. Brak w niej odczynów obronnych - wtórnej zębiny.

Próchnica pierwotna (*c. primaria*) - powstająca jako samoistny proces chorobowy, gdy dotychczas zdrowy ząb ulega zmianom próchnicowym.

Próchnica początkowa (*c. incipiens s. initialis*) - plama próchnicowa (*macula cariiosa*) - próchnica dotycząca powierzchniowych warstw szkliwa, bez wytworzenia się ubytku tkankowego. Jest to postać odwracalna próchnicy. Może występować na powierzchniach gładkich w formie zmniejszonej przejrzystości szkliwa lub plamy - od mlecznobiałej, przez żółtą do brązowej.

Próchnica podminowująca (*c. subruens*) - szerząca się w zębinie bez znacznego naruszenia warstwy szkliwa. Rozwija się na powierzchni żującej pod makroskopowo zdrowym szkliwem, a wykrywana jest najczęściej radiologicznie na zdjęciach skrzydłowo-zgryzowych.

Próchnica powierzchni płaskich, gładkich (*c. plana*) - specjalny typ próchnicy obejmującej powierzchnie gładkie zębów.

Próchnica powierzchni stycznych (*c. facies contactus*) - postać próchnicy na powierzchniach stycznych między zębami. Często ze względu na niedoczyszczanie przestrzeni międzyzębowych. Odpowiada jej II, III i IV klasa ubytków wg Blacka.

Próchnica powierzchniowa (*c. superficialis*) - niewielki ubytek w obrębie szkliwa i powierzchniowej warstwy zębiny.

Próchnica powikłana (*c. complicata*) - powikłana objawami klinicznymi ze strony miazgi lub gdy zasięg ogniska próchnicowego dochodzi do miazgi.

Próchnica prosta (*c. simplex*) - głęboki ubytek, którego dno oddzielone jest od miazgi cienką warstwą zdrowej zębiny lub na niewielkim obszarze warstwą próchnicowej zębiny, toczy się w zębie z miazgą klinicznie zdrową.

Próchnica przenikająca (*c. penetrans*) - drążąca klinowato w głąb, bez skłonności do rozszerzania się na boki.

Próchnica przewlekła (*c. chronica*) - nie wykazuje skłonności do drążenia w głąb, o powolnym przebiegu. Występuje przeważnie u osób dorosłych i starszych. Przebiega wolno na skutek fizjologicznego zwięzienia światła kanalików zębinowych oraz odkładania się pod zębiną pierwotną zębiny wtórnej. Ubytki są raczej płytkie, zębina jest twarda i przebarwiona.

Próchnica przyszyjkowa - występuje w okolicy szyjki zęba, do 1/3 dodziąsłowej części korony. Odpowiada jej V klasa ubytków wg Blacka.

Próchnica smoczkowa (*comforter caries*) - p. próchnica butelkowa.

Próchnica I stopnia - określenie dotyczące próchnicy tylko szkliwa (próchnica początkowa i powierzchniowa).

Próchnica II stopnia - określenie próchnicy obejmującej zębinę, odpowiednik

próchnicy średniej.

Próchnica III stopnia - próchnica głęboka powodująca stany zapalne miazgi.

Próchnica sucha (*c. sicca*) - p. próchnica przewlekła.

Próchnica starcza (*c. senilis*) - przeważnie o przebiegu przewlekłym i charakterystycznym umiejscowieniu wzdłuż szyjek zębów, które są odsłonięte wskutek zaniku tkanek przyzębia.

Próchnica szczelin i bruzd (*c. fissuratum*) - forma próchnicy występująca w naturalnych zagłębieniach i bruzdach zębów. To najczęstsze umiejscowienie próchnicy w bruzdach zębów przedtrzonowych i trzonowych, a także w dołkach na powierzchniach policzkowych trzonowców dolnych i podniebiennych trzonowców górnych oraz w otworach ślepych siekaczy górnych. Odpowiada jej I klasa ubytków wg Blacka.

Próchnica szkliwa (*c. adamantina, c. enameli*) - obejmująca wyłącznie szkliwo, należy do próchnicy powierzchniowej.

Próchnica szyjki zęba (*c. colli dentis*) - p. próchnica cementu.

Próchnica średnia (*c. media*) - próchnica obejmująca zębinę, odgraniczona od komory stosunkowo grubą warstwą zdrowej zębiny.

Próchnica ukryta (*hidden or occult or covered caries*) - p. próchnica podminowująca.

Próchnica uogólniona (*c. generalisata*) - proces próchnicowy obejmujący swym zasięgiem znaczną część zębów, p. próchnica kwitnąca.

Próchnica wargowa (*labial caries*) - p. próchnica butelkowa.

Próchnica wczesna (*c. praecox*) - powstaje u dzieci w kilka miesięcy po wyrżnięciu się zębów mlecznych, głównie na powierzchni żującej zębów trzonowych i przyszyjkowej zębów siecznych. Przebieg szybki, rozległe ubytki podminowujące szkliwo.

Próchnica wczesnego dzieciństwa (*early childhood caries - ECC*) - gdy u dziecka przed ukończeniem 6 roku życia stwierdza się obecność jednej lub więcej zmian próchnicowych, jej odmianą jest próchnica butelkowa. Ciężka postać próchnicy wczesnego dzieciństwa (*severe early childhood caries - S-ECC*), opisywana jako ostra, atypowa, progresywna lub kwitnąca, są to stwierdzane u dzieci:

- < 3 lat każde oznaki próchnicy na powierzchniach gładkich,
- 3-letnich zmiany przynajmniej na 4 powierzchniach,
- 4-letnich zmiany na 5 powierzchniach,
- 5-letnich zmiany na 6 i więcej powierzchniach.

Próchnica wilgotna (*c. humida*) - o ostrym przebiegu, dająca znaczne ilości wilgotnych, próchnicowych mas rozpadającej się zębiny, p. próchnica ostra.

Próchnica wsteczna (*c. retrograda*) - o przebiegu odwrotnym niż wszystkie inne, gdyż powstaje odśrodkowo na tle zgorzeli miazgi: na skutek zakwaszenia środowiska, następuje odwapnienie wewnętrznej obudowy komory zęba, a pod wpływem drobnoustrojów gnilnych - rozkład organicznego zrębu zębiny. Proces postępuje w kierunku powierzchniowych warstw zęba.

Próchnica wtórna (*c. secundaria*) - powstawanie zmian wokół wypełnienia, pod wypełnieniami lub po ich utracie, często wynika z błędów jatrogennych popełnionych podczas opracowywania lub wypełniania ubytku. Próchnica wtórna powstaje w wyniku gromadzenia się płytki nazębnej lub mikroprzecieku. Nie bez znaczenia jest rodzaj i jakość materiału wypełniającego. Dzieli się ją na próchnicę wtórną zewnętrzną - powierzchniową (*outer, surface lesion*) - rozwija się tuż pod powierzchnią zęba, oraz próchnicę wtórną wewnętrzną - ścienną (*inner, wall lesion*) - rozwija się wzdłuż ściany wypełnienia. Próchnicę wtórną dzieli się także na aktywną (*active secondary caries*) i zatrzymaną (*arrested secondary caries*).

Próchnica zagłębiająca się (*c. provecta*) - drugi stopień próchnicy średniej, oddzielonej od komory dość grubą warstwą zębiny, bolesna przy zgłębnikowaniu dna, a niebolesna na ściankach ubytku.

Próchnica zatrzymana (*c. stationaria*) czyli nieaktywna (*arrested caries*) - zahamowanie procesu próchnicowego częste u osób starszych, z nieznaną przyczyną nawet na wiele lat lub przejście w próchnicę przewlekłą.

Próchnica zębiny (*c. eburnea*) - proces patologiczny po przejściu ze szkliwa umiejscowiony w zębinie; zmieniona zębina wnika pod niezmienione szkliwo i podminowuje je.

Próchnica zębów siecznych (*c. postlactalis*) - dotyczy stałych zębów siecznych dolnych, występuje na powierzchniach stycznych, w wieku 10-14 lat.

Typy próchnicy wg WHO:

Typ 1 - próchnica zagłębień i bruzd,

Typ 2 - próchnica na powierzchniach stycznych,

Typ 3 - próchnica na powierzchniach gładkich,

Typ 4 - próchnica cementu korzeniowego.

Zaawansowanie zmian próchnicowych wg WHO:

D1 - zmiana występująca w szkliwie z nienaruszoną powierzchnią (próchnica początkowa, wczesna zmiana próchnicowa),

D2 - zmiana w szkliwie z minimalnym jego ubytkiem (próchnica powierzchowna),

D3 - zmiana w obrębie zębiny z ubytkiem tkanek lub bez ubytku (próchnica średnia),

D4 - zmiana sięgająca miazgi (próchnica głęboka).

Łatwo powiedzieć „próchnica”, a ile się za tym lakonicznym określeniem kryje!? Nie jestem pewien, czy jeszcze czegoś nie pominąłem. Różnorodność próchnicy budzi przerażenie. W codziennej pracy nie zastanawiamy się nad tym. Bardziej zwracamy uwagę na właściwe opracowanie ubytku, wybór odpowiedniego materiału do wypełnień, względy kosmetyczne. Mamy 20 zębów mlecznych - każdy po 5 powierzchni, 32 zęby stałe - każdy po 5 powierzchni i każda z tych 260 powierzchni może być zaatakowana przez co najmniej kilka rodzajów próchnicy! U każdego pacjenta! Zgroza! Jak sobie z tym poradzić? Jak to okiełznać? Stomatolodzy wszystkich krajów, łączcie się! Bo wobec tylu rodzajów próchnicy, w pojedynkę nie damy rady.

Wiesław Krajewski